

TISKOVÉ PÍSMO A ILUSTRACE

Vyučující: PhDr. Eliška Bat'ová, PhD.
ÚISK, FF UK

TISKOVÉ PÍSMO A ILUSTRACE

1. Typografie jako uspořádání sazby, ilustrace a dekoru
2. Tisk z výšky
3. Tisk z hloubky
4. Tisk z plochy
5. Tiskové písmo
6. Význam typografické analýzy pro výzkum kulturního významu knih

1. TYPOGRAFIE JAKO USPOŘÁDÁNÍ SAZBY, ILUSTRACE A DEKORU

- Typografie

= grafické uspořádání tiskového písma, ilustrace a dekoru

princip vizualizace se vztahuje na

- rozvrh titulní strany
- zrcadlo sazby a počet sloupců textu
- vizualizační pomůcky: nadpisy, iniciály, odstavce, více druhů nebo stupňů písma, podtrhávání, majuskuly
- ilustrace a dekor

1. TYPOGRAFIE JAKO USPOŘÁDÁNÍ SAZBY, ILUSTRACE A DEKORU

- **Ilustrace**

= v širším slova smyslu kompletní výtvarná složka tištěného díla, častěji pouze doprovodný obraz

- **ilustrace beletristická** (asociativní)

- **ilustrace dokumentární**

(ilustrace asociativní kolovaly snadněji, původní vazba s textem se vytratila)

- **frontispis** (před titulním listem, alegorická zkratka obsahu knihy nebo portrét)

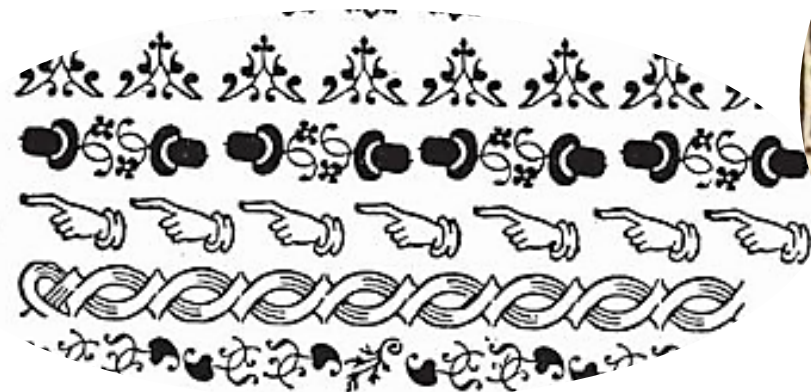

1. TYPOGRAFIE JAKO USPOŘÁDÁNÍ SAZBY, ILUSTRACE A DEKORU

- Dekor

= prvky odvozené z ornamentu (estetická funkce, rytmizace sazby, orientace v textu)

- výplně řádků (ozdůbky, rubrika)
- iniciála

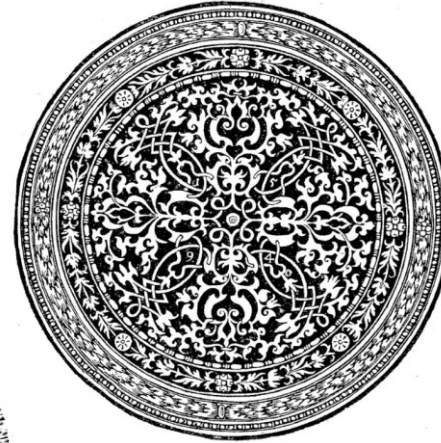
1. TYPOGRAFIE JAKO USPOŘÁDÁNÍ SAZBY, ILUSTRACE A DEKORU

- Dekor

- viněta

- vlys

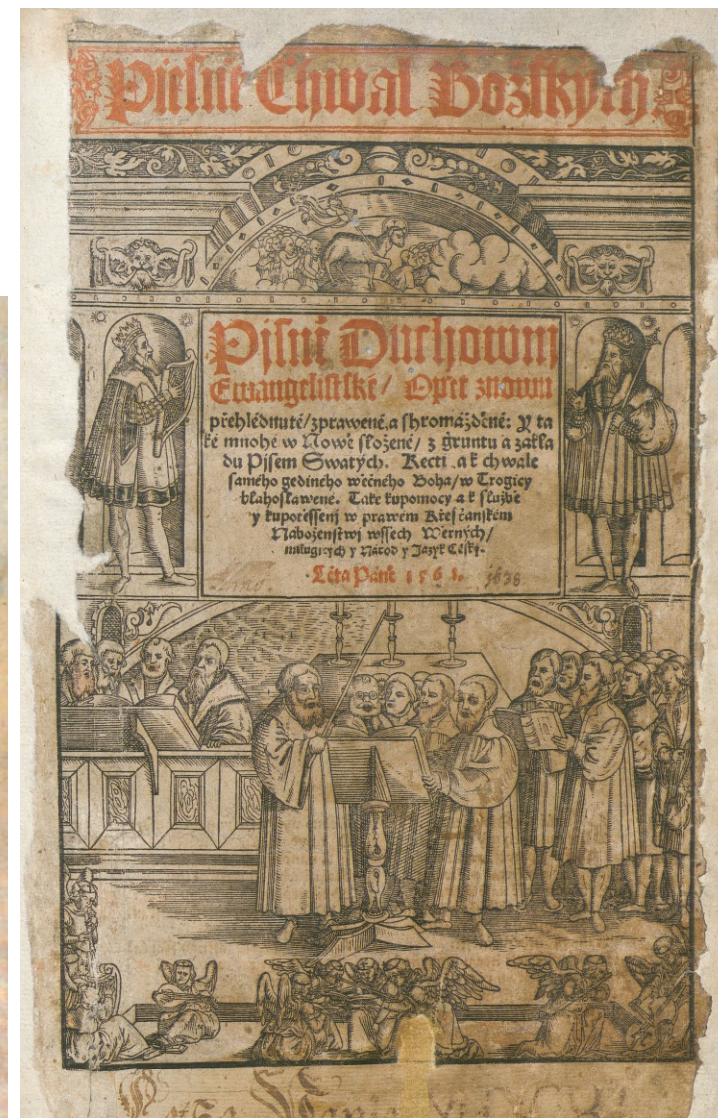
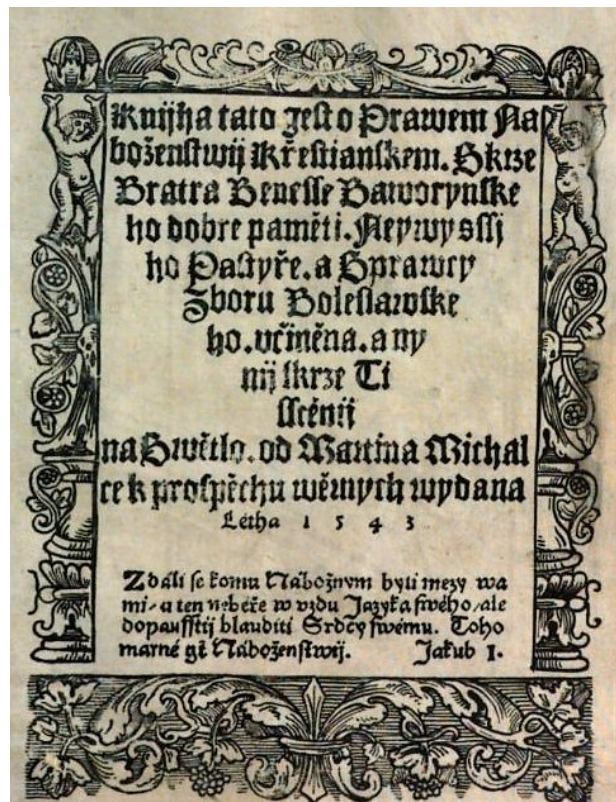
- signet

1. TYPOGRAFIE JAKO USPOŘÁDÁNÍ SAZBY, ILUSTRACE A DEKORU

- Dekor

- titulní lišta, rám a bordura

2. TISK Z VÝŠKY

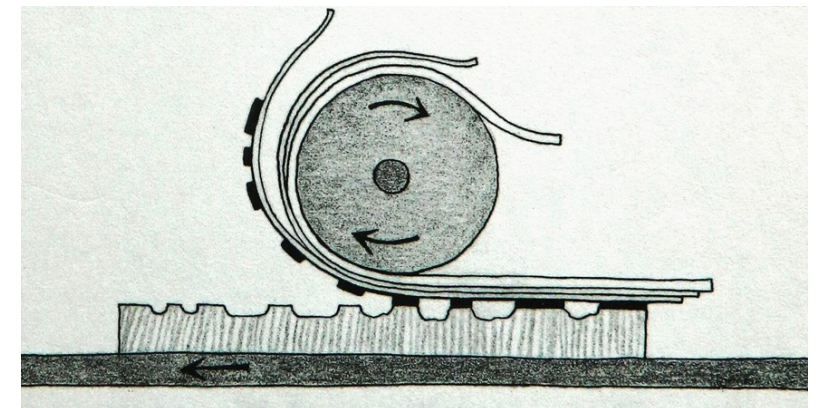
= tisknou vyvýšená místa

- **Dřevořez**

- před vynálezem knihtisku
- do špalíku vyříznutého podélně po kmeni

- **Dřevoryt**

- vyvinut v Anglii roku 1771
- šachovnicově skládané špalíčky z tvrdšího dřeva vyříznuté proti letokruhům, ryje se mědiryteckými rydly (možnost množství otisků)

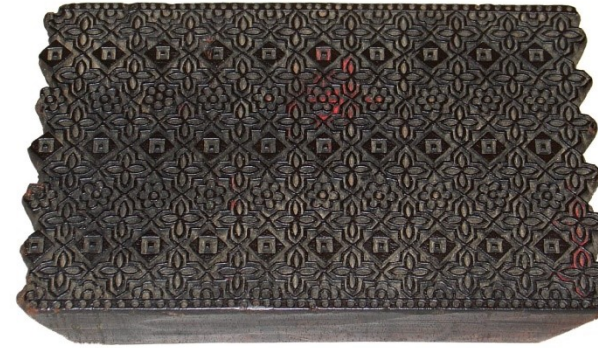

2. TISK Z VÝŠKY

Vznik dřevořezové ilustrace

- deskotisk

- v Číně již v 7. století, **potiskování látek** v Evropě od vrcholného středověku, deskotisk na papíru v **Evropě** v 1. polovině 15. století, **hrací karty** kolem roku 1500

2. TISK Z VÝŠKY

Vznik dřevořezové ilustrace

- deskotisk
 - ruční kolorování
 - často výjevy svatých – funkce **ochranného obrazu** na stěnách a dveřích, v truhlách atp.
 - vevazování nebo vlepování **do rukopisných knih** (dochovány na **přídešti** nebo **ve vazbách**)

2. TISK Z VÝŠKY

Vznik dřevořezové ilustrace

- deskotisk
 - podobným způsobem se používal také **kovořez** (tisk z výšky vyřezáním kovu) a **šrotový tisk** (vtepávání drobných razidel)

2. TISK Z VÝŠKY

Vznik dřevořezové ilustrace

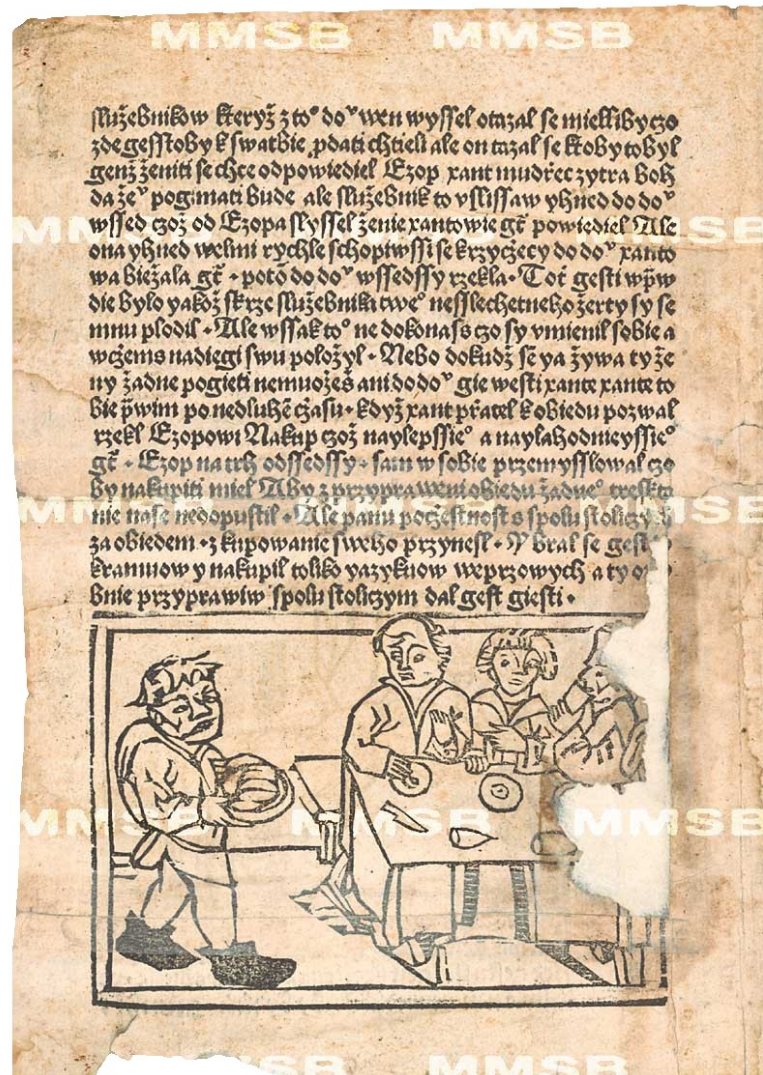
- po rozšíření knihtisku
dřevořez využíván pro ilustrace
a knižní dekor
 - spojení textové sazby
a dřevěných štočků do
jediné formy až po roce 1470
 - síla štočku musí odpovídat
písmové výšce
 - nejstarší dřevořezem
ilustrovaná kniha:
Bamberg 1461

2. TISK Z VÝŠKY

Vznik dřevořezové ilustrace

- v Čechách poprvé
Praha 1488

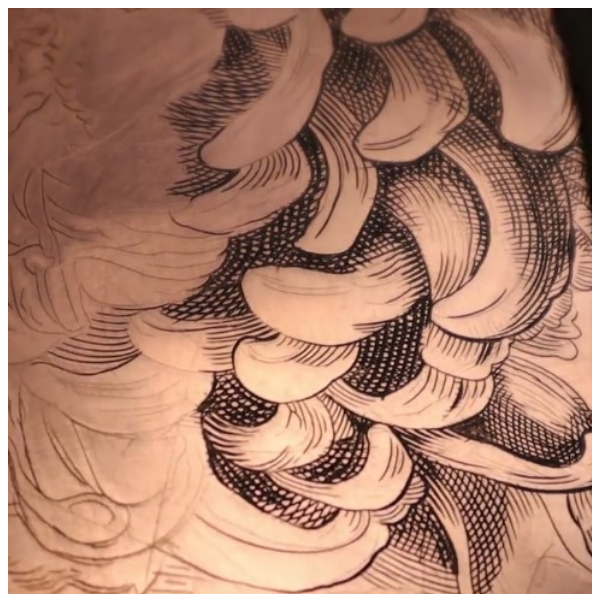
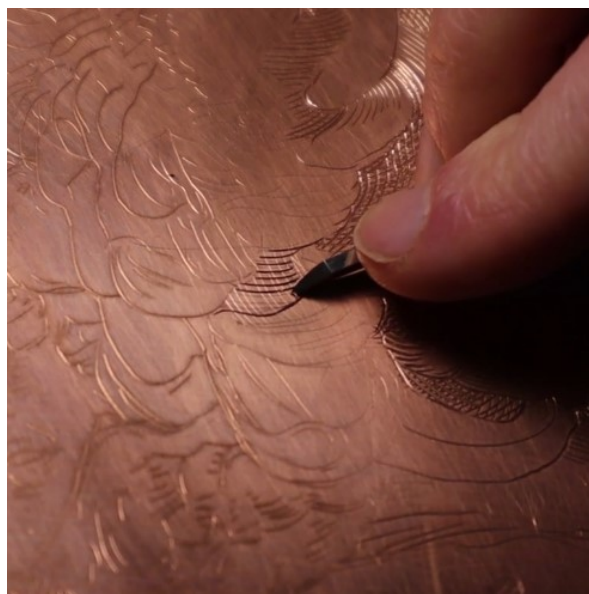
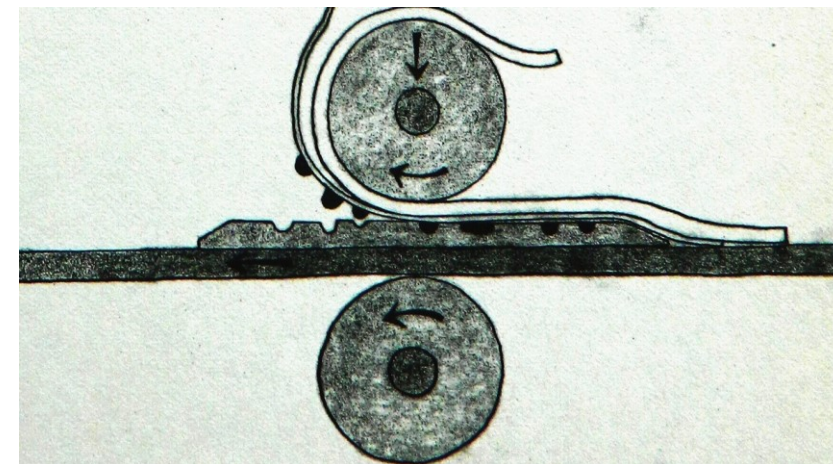

3. TISK Z HLOUBKY

= tisknouce místa jsou zahloubená

- **Mědiryt**

- na měděné desce
- k ilustraci od roku 1473 v Anglii a od roku 1477 v Itálii

3. TISK Z HLOUBKY

- Lept

- poprvé v Německu po roce 1500
- využívá **leptací kryt**, odolný vůči kyselině, **leptací jehlou** se ryje do krytu, pak ponoření do kyseliny, následně se kryt odstraní

3. TISK Z HLOUBKY

- Mezzotinta

- poprvé ve třetí čtvrtině 17. století, zejména Holandsko, Anglie a Německo
- hladká plocha se všemi směry naruší pomocí „kolébky“, která má oblou plochu, zespodu špičatě ozubenou; pak se povrch jak vyškrabává, tak hladí
- šerosvitný charakter (tmavé pozadí)

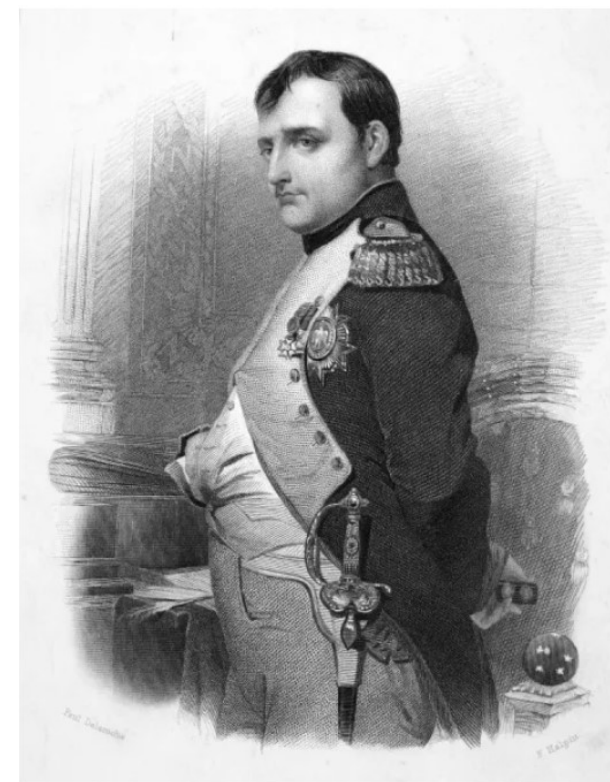
3. TISK Z HLOUBKY

- **Akvatinta**

- rozšířena od 2. pol. 18. st.
- deska (měď, zinek) se pokryje jemným prachem, který se zahřátím připeče k povrchu; pak se buď ryje, nebo se deska leptá (umožnění tisku souvislých, jemně tónovaných ploch)

- **Oceloryt**

- vznik v Anglii na poč. 19. století
- na tvrdší ocelové desce - umožnění tisku mnoha tisíc kopií (kromě ilustrací pro bankovky a cenné papíry)

4. TISK Z PLOCHY

= rozdíl mezi tisknoucím a netisknoucím místem není dán výškovým rozlišením, ale chemickými a fyzikálními vlastnostmi

- **Litografie (= kamenotisk)**
 - vynalezl pražský rodák **A. Senefelder**
 - rozšířena na poč. 19. st.
 - odpuzování vody a mastnoty: kresba mastnou tuší nebo křídou na litografický kámen - barva se uchytlí jen na mastné kresbě, navlhčená místa ji odpudí
 - **pérová litografie, křídová litografie**

Vše

[+ Přidat další](#)

Filtrování výsledku

Rok

1481

1599

Kdo

iniciály (hlavní motiv) ×

1481 - 1599 ×

Odstranit vše ×

Knihy

Ilustrace

K05969_IL191

Iniciála A - Konturová akantová s biblickým výjevem v rámečku

Praha : Jan Kosořský z Kosoře, 1554

5. TISKOVÉ PÍSMO

- Tiskové písmo gotické a novogotické
 - od počátku knihtisku do pol. 20. st.
 - diferencovaná tloušťka jednotlivých tahů a lomené dráčky (tj. svislé tahy) písmen
 - gotická písmena obsahovala na rozdíl od novogotických množství zkratk a tzv. slitků

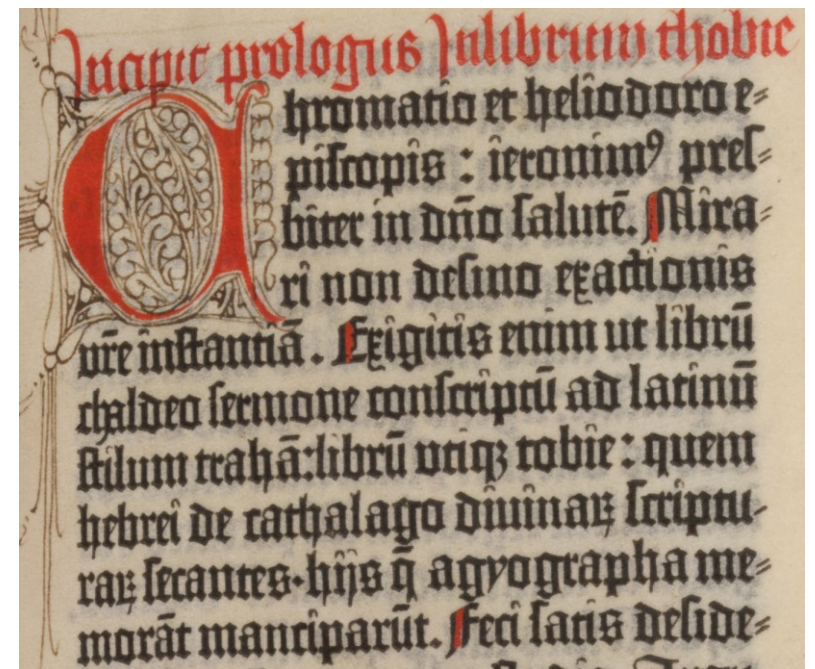
gotická písmena

- textura

nejstarší tiskové písmo

kopírovala rukopisné písmo liturgických knih

monumentální dekorativnost, čtvercový půdorys

5. TISKOVÉ PÍSMO

- Tiskové písmo gotické a novogotické
gotická písmo

- **bastarda**

napodobuje psanou polokurzivu („bastard“
mezi texturou a kurzivou)

po roce 1475, u nás až do 20. let 16. st.

pro sazbu textů ve vernakulárních jazycích

A B C D E F G H I K L M
N O P Q R S T U V X Y Z
a ā b c ċ d e ē f g h i ħ k l m
n ñ o o° p q r r̄ s s° t t̄ u ũ v
w y z z̄ z̄̄ z̄̄̄

5. TISKOVÉ PÍSMO

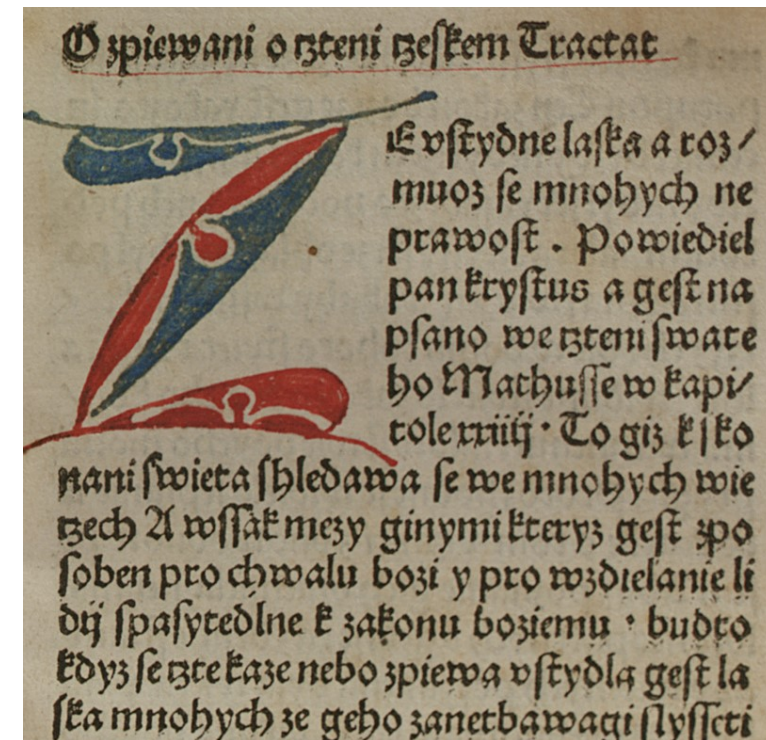
- Tiskové písmo gotické a novogotické
novogotická písma

vytvořena přímo pro potřeby knihtisku

➤ švabach

poprvé v roce 1485, do 2. pol. 16. st. nejrozšířenější sazební materiál (zejm. Německo), definitivní ústup ve prospěch fraktury v německy mluvících zemích během 18. století

u nás od roku 1492 až do 19. století - ze všech evropských zemí nejdéle

A B C D E F
G H I J K L M N O P Q R
S T U V W X
a ā b c d e ē f g h i i j k l
m n o ō p p p q r r s s s t t
u ū v w x y z
. . . ;

5. TISKOVÉ PÍSMO

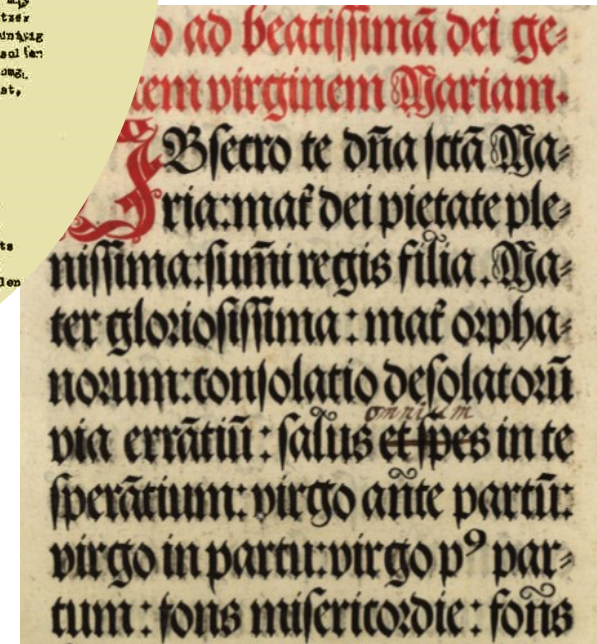
- Tiskové písmo gotické a novogotické

novogotická písma

➤ fraktura

poprvé v Německu po roce 1510,
tisk jazykově německých textů od roku 1560

od varianty „Breitkopf-Fraktur“ (1750) pověst
národního německého písma, roku 1941 zakázána
u nás nejprve jako vyznačovací, pak do pol. 19. st.
jako univerzální tiskové písmo jazykově německých
i českých textů

Breitkopf Fraktur

5. TISKOVÉ PÍSMO

- Tiskové písmo goticko-humanistické

- v 15. a 16. st.
- přechod mezi gotickým a humanistickým písmem: zaoblování původně lomených dříků

- gotikoantikva

poprvé 1459

mimo Německo málo, u nás vůbec

- rotunda

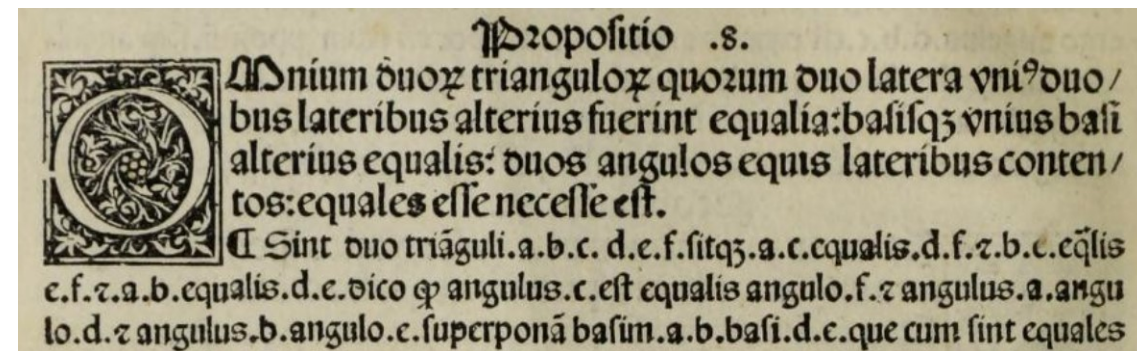
z jihoevropských rukopisných písem

po roce 1460 v Itálii a ve Španělsku

ve zbytku Evropy i v Čechách omezeně

Petrů schoíffher

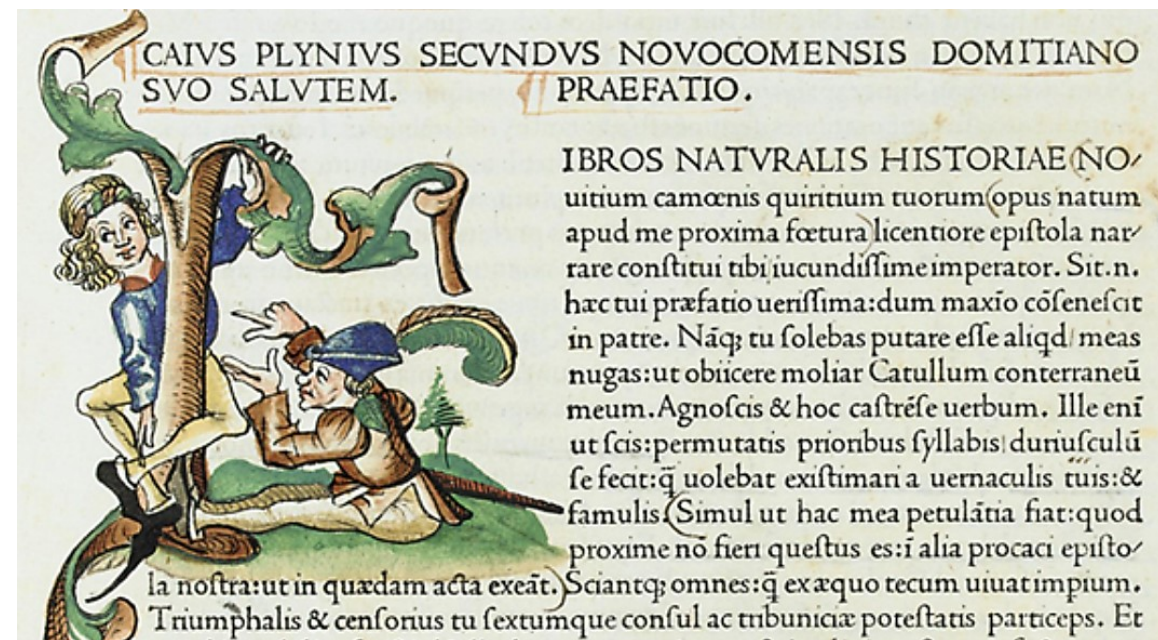
Rotunda

5. TISKOVÉ PÍSMO

- Tiskové písmo humanistické

- od pol. 15. st. až do současnosti
- kopíruje písmo humanistických rukopisů
- **Claude Garamond** (c. 1480–1561): univerzální textové písmo evropské typografie 17. st.
- antikva

vertikální typ stínovaného tiskového písma
tvary starořímských a karolinských písmen
dříve latina, pro národní jazyky postupně
až do 19. st. (v Čechách až od roku 1802)

A B C D E F G
H I L M N O P
Q Q^u R S T V Y
X W Æ Æ a b c d
e f g h i j l m n o p q r
s t u v x y z à á æ ã ð
ç è é f f i f l i ò ã ô œ ß
ff ftu & ❧

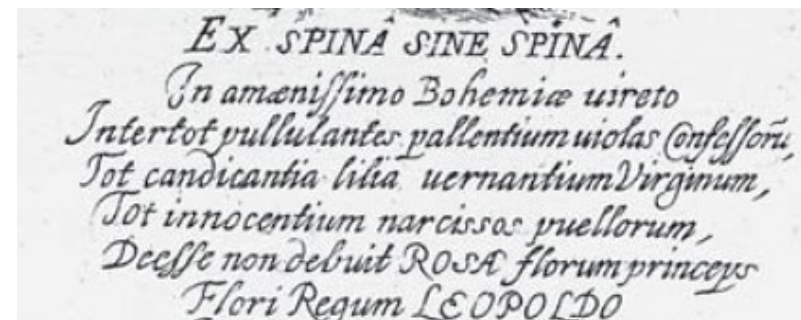
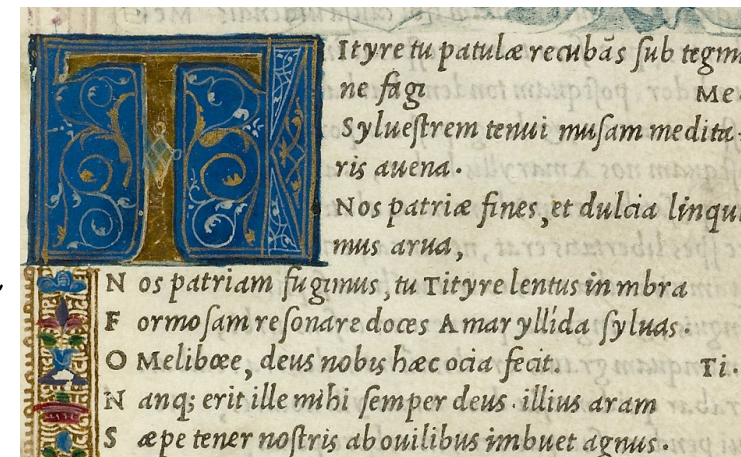
5. TISKOVÉ PÍSMO

➤ humanistická tisková polokurziva

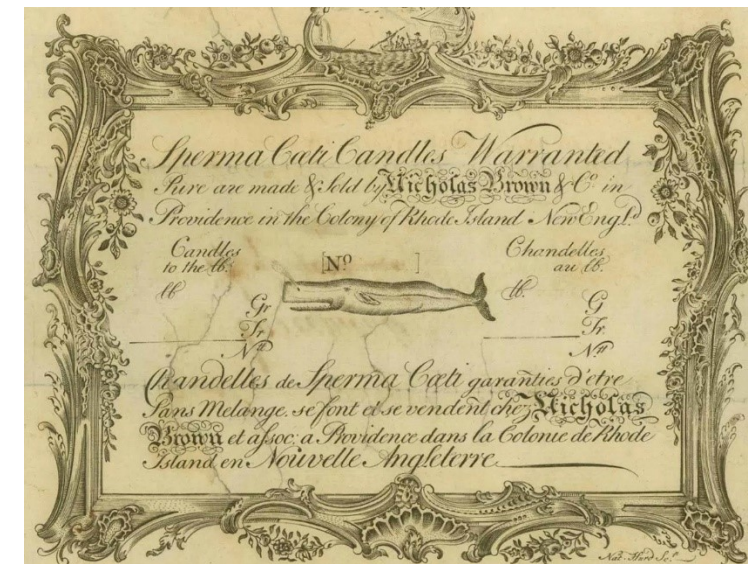
nespojité nakloněné písmo
před koncem 15. st. jako replika
humanistického kancelářského
písma, u nás po pol. 16. st.
rovnocenný doplněk antikvy

➤ humanistická tisková kurziva

spojité nakloněné písmo
vznik v 17. století ve Francii a v Anglii adaptací
italského kancelářského písma, šířena v 18. st.
vizualizace titulní strany, dedikací a předmluv
tisk z hloubky

ABCDEFGHIIL
MNOPQui QuoR
STVA AEGJX
NQQEab
cdefghilmnopqrst
uxyz Zàèèerfffi
ijisllrrsßsissstst
vvvus

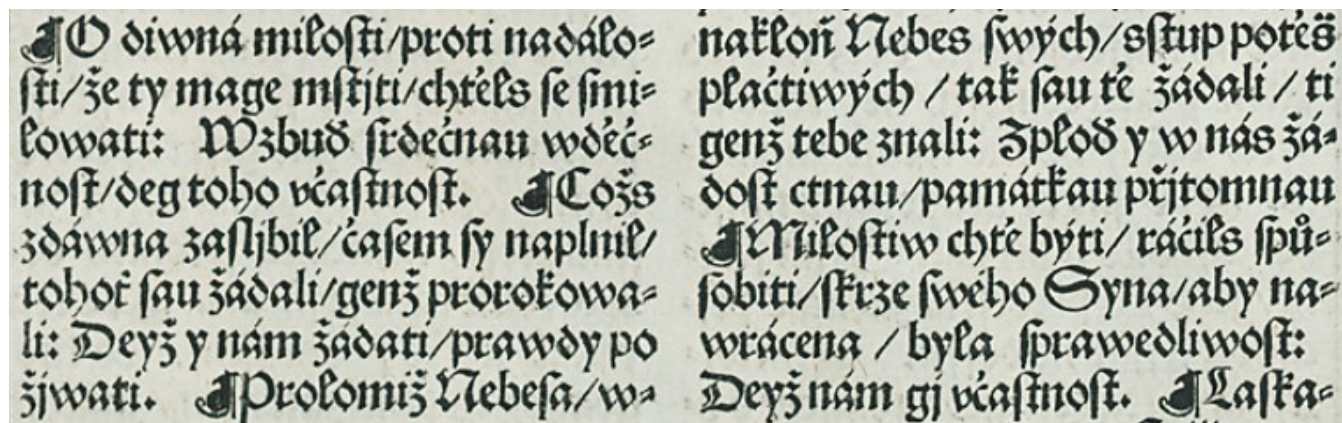
6. VÝZNAM TYPOGRAFICKÉ ANALÝZY PRO VÝZKUM KULTURNÍHO VÝZNAMU KNIH

- **typometrie** – klasifikace užitého tiskového písma a dekoru na základě měření
- popsání materiálu jednotlivých tiskáren a jejich publikačních strategií (např. **Mirjam Bohatcová, Petr Voit**)

Veronika Sladká, *Tiskárna jednoty bratrské v Ivančicích a její tisková produkce*, disertační práce, FF UK, Praha 2024

- příklad interpretace tištěných rubrik a dekoru

„Grafická podoba bratrských [zpěvníků] reflektuje specifickou techniku čtení, která byla v případě liturgické literatury nebo duchovních písních jiná než u běžného prozaického textu.“

6. VÝZNAM TYPOGRAFICKÉ ANALÝZY PRO VÝZKUM KULTURNÍHO VÝZNAMU KNIH

Veronika Sladká, *Tiskárna jednoty bratrské v Ivančicích a její tisková produkce*, disertační práce, FF UK, Praha 2024

„Symbolická mnohoznačnost figurálních a florálních motivů iniciál a ikonografických kompozic stránkových rámců, svědčí o tom, že výzdoba bratrských kancionálů byla primárně určena vzdělaným recipientům.“

Literatura a odkazy na videa

Petr VOIT, *Encyklopedie knihy* [online], <https://encyklopedieknihy.cz>

František MUZIKA, *Krásné písmo ve vývoji latinky*, 2. vyd., Praha – Litomyšl 2005.

e-ilustrace. Online databáze české knižní ilustrace raného novověku, <https://www.e-ilustrace.cz/>

Veronika SLADKÁ, *Tiskárna jednoty bratrské v Ivančicích a její tisková produkce*, disertační práce, FF UK, Praha 2024.

<https://www.youtube.com/watch?v=Bjymxow3TVQ>

<https://www.youtube.com/watch?v=VRwWJyy24So&t=138s>

<https://www.youtube.com/watch?v=G0So4M7Tbis>

<https://www.youtube.com/watch?v=jikAwCcc0uI>